

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

**זלפני עזר לא
תרתן מבשר**

- שנט -

נמסר בש"ק פרשת קדושים ה'תשע"ד

בש"ק פרשת אמור יחל השיעור בשעה 5:15 אחה"צ בביהכ"ס אהל שרה ויהיה בענין:

אכילת נשי ועבדי כהן בתרומה

מנחה בשעה 4:50

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

ולפני עור לא תתן מכשל

חברו כשאר הלכות שבין אדם לחברו, משא"כ לענין החלק שבין אדם למקום, בזה אין חילוק אם גורם לעבירה שתיעשה ע"י ישראל או בן נח. ולפי זה תירץ גם הקושיא מהתוס' על האמונת-שמואל, דטעמיה דהאמונ"ש - ביאר שם - דכיון שנתנית איסור לפני אחר אסורה משום לתא דאותו איסור עצמו, א"כ בדבר שהוא בעצמו אינו מצווה בו הרי ממילא לא נאסר לגרום לאחרים לעשותו. ואמנם בישראל עדיין איכא איסור משום הדין דבין אדם לחברו, דלא גרע מכשילו מעבירה מהשאת עצה רעה. ולא דיבר האמונ"ש אלא בבן נח שאין בו הדין דבין אדם לחברו, ואילו התוס' הא מיירי במכשיל את ישראל. [ובזה גופא ביאר עיקר דברי התוס' בב"מ שם, שמשום ה'לפני עור' לא חשיב בר חיובא בעבירה של נשיאת הגרושה, דהתם הא ליכא אלא הדין דבין אדם לחברו שהוא ענין חיצוני כמשיאו עצה רעה, ואינו שייך לגוף העבירה].

ונראה שהדברים מבוארים כבר בדברי הראשונים; דהנה לגבי היסוד הראשון ששני ענינים חלוקים הם בלאו דלפני עור, הרי שמדברי הרלב"ג (פרשת קדושים) מבואר להדיא שגם הכשלה בעבירה היא דוגמא נוספת להשאת עצה רעה. אמנם בשיטת הרמב"ם מוכח דפליג על הרלב"ג, והוא ממה שכתב (בשורש התשיעי בסהמ"צ) שלכך אין לוקים על לאו זה מפני שהוא לאו שבכללות 'כמו שנבאר', וכוונתו למה שביאר במצוה רצ"ט שאזהרה זו מלבד שהיא כוללת הכשלה בעצה, גם כל מי שיעזור לעבירה או יסבב אותה - עובר עליה. והרי אם נתינת עבירה אינה אסורה רק משום הכשלת חברו, הלא ביסוד הדין יש כאן רק ענין אחד - נתינת מכשול לחברו, ומדוע יחשב לאו שבכללות [וכמו דהלאו ד'לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו' אינו לאו שבכללות משום שהוא נוהג גם בשאר מינים, ולא חשיב לאו שבכללות אלא כשהאיסורים חלוקים במהותם, כגון לאו ד'לא תאכלו על הדם'], אלא מוכח שיש כאן ענינים חלוקים בענינים; נתינת מכשול לחברו, ושותפות לעבירה של אחר.² וכן מוכח גם מלשון הרמב"ם (במצוה רצט) שאחר שבאר שהלאו כולל שני ענינים, סיים שאמנם פשוטו של מקרא מיירי בענין הראשון דמשיא עצה רעה. ומזה גופא מוכח דפליג על הרלב"ג, שהרי שניהם בכלל 'עצה רעה', אלא מוכח שלהרמב"ם הם שני דינים, ופשוטו של מקרא מיירי בענין ד'בין אדם לחברו'. ואם כן נתגלה לנו המקור

ב כן פשוט אצל הרבה אחרונים. וצ"ע במקור הדין, דלכא"ו בעינן מיעוט ד'עמך' ו'דעך' (ע' סנהדרין פה וב"מ קיא: ועוד), והכא היכן אימעיט. ושוא דבר הלמד מענינו הוא, שכן כל הפרשה מדברת בציווי אדם לרעהו מישאל. וכ"מ בחדושי הרמב"ם ותורא"ש ב"מ קיא: שכתב על מה דמקשה הגמ' לת"ק ד'עך' מאי עביד ליה דהומ"ל להקשות נמי על ריב"ז כיון דלא יליף שכיר לכ"ל למעט גר תושב הא ממילא אימעיט. הרי שאף לולא ד'עך' היה ממועטין גר תושב מ'לא תעשק' דכתבי בההיא פרשתא. וכן יש לדייק מהראב"ד שם. ויש לעיין לפי"ז במי שאינו ד'עך' בתורה ובמצוות. אך ברמב"ם (ריש הל' גניבה) משמע דאף גניבת נכרי אסורה בכלל הלאו דגניבה (וכמו שנתבאר בשיעור כח), הגם שמקורו בהן פרשתא. (וי"ל ע"ש שנקט שם הרמב"ם 'לא תגנוב' ולכא"ו צ"ל 'לא תגנובו'). וכן נראה דעת הר"ן בחדושי בב"מ שם שנקט שצריך קרא למעט גוי מ'לא תעשק'. וצ"ע.

ג לפי"ז אין מובן כל כך דקדוק לשונו שם שכולל לאו זה 'ענינים רבים כמו שנבאר' ולהנ"ל הרי לא ביאר אלא שנים. והיה מסתבר יותר לפרש שכוונתו למש"כ בסוף המצוה 'ומאלו הפנים אמרו במלוא וזהו ברית ששניהם יחד עוברים משום ולפני עור... ודברים רבים מאד מזה המין יאמרו בהם עובר משום ולפני עור'. והיינו או כמו"ש הרשב"א (המובא בסמוך), שכיון שהאיסור כולל עבירות הרבה חשיב לאו שבכללות, או כמו שנראה מתוך דברי המש"ח (קדושים) שהבין בדברי הרמב"ם כיון שהוא כולל הכשלה לעיור ממש או למי שהוא כעיר בדעת או מחמת תאוה ודון לבו, לכך הוי לאו שבכללות - לפי שיש כאן משמעויות שונות לאותם מושגים. וכעין שכתב הרמב"ם (עכ"ם ג, ו) לענין מעשים שונים הכלולים ב'לא תעבדם' שאין לוקים עליהם מפני שאינם בפירוש. (וכן י"ל פ' תנית דברי המאירי בב"מ קטו).

א רש"י (בפרשת קדושים) הביא מתו"כ ולפני עור לא תתן מכשל - לפני הסומא בדבר, לא תתן עצה שאינה הוגנת לו; אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו. וכן ביאר הרמב"ם (בספר המצוות ל"ת רצט): שהזהירנו מהכשיל קצתנו את קצתנו בעצה, ובאה האזהרה מלרמותו ומהכשילו. וכן בספר החינוך (רלב): שלא להכשיל בני ישראל לתת להם עצה רעה... והעובר עליה והשיא את חברו לדעת עצה שאינה הוגנת לו... עבר על לאו זה.

הנה מדבריהם נראה דלא עבר אלא כשיעץ לו עצה שאינה טובה מתוך ידיעה וזדון, אבל אם יעצו לפי תומו אעפ"י שהלה נכשל בגלל עצה זו, אין כאן עבירה כל עיקר [ומקור דבריהם הוא כפי הנראה מדברי התו"כ הנ"ל שמהות האיסור הוא לבוא בעקיפין על חברו]. והקשה הגרי"פ פערלא (בבאורו לסהמ"צ לס"ג סוף ל"ת נה) הלא אמרו (במשנה ב"מ עה): דהלוה והמלוה ברבית עוברים בלפני עור, וכן המכה את בנו גדול וגורם לו שיקום כנגדו, אסור משום לפני עור (קדושין לב ומו"ק יז), והרי באלו אין כוונתו לרמותו ולהכשילו כלל ואעפ"י עובר.

ויש לתרץ בזה, דהנה כבר נודעו דברי הרב מפוניבז' (בקובץ חידו"ת) שביאר ששני ענינים חלוקים יש בלאו זה; איסור שיסודו בין אדם לחברו, שגורם רעה ומכשול לחברו שמשויא עצה רעה, ואיסור נוסף שקיבלו חז"ל שאסור לגרום לעבירה שתיעשה ע"י אדם אחר, שמלבד שיש בדבר משום חטא שבין אדם לחברו בכך שנותן לפניו מכשול רוחני, יש בזה ענין נוסף בין אדם למקום, שכשם שאסור אדם לעבור בעצמו על איסורי תורה, כך אסור לו לגרום לאחר שיעבור עליהם. והוסיף לבאר שהרי זה כהרחבה של כל האיסורין, שגם גרימה לאדם אחר נחשבת כחלק מהעבירה, וכאילו הוא שותף בה בכך שגורם לאחר לעשותה. יעו"ש דברים ערבים. וכבר קדמו בכל זה הגר"ח ע בשו"ת אחיעזר (ח"ג סה פא) והחזו"א (יו"ד סב) בקיצור דברים.

ובב"ב יישב דברי מהרש"ק בשו"ת אמונת שמואל (הביאו הפר"ח ביו"ד סב ושי"פ) דאין מוזהר ב'לפני עור' בהכשלת איסור אלא מי שמצווה באותו איסור, אבל מי שאינו מצווה אינו עובר [ויישב בזה דברי הב"ח והט"ז התמוהים (ביו"ד סב. ע' נקה"כ) דלהכי כתב הטור דאין איסור אבר מן החי בטמאה - והלא בזמן הזה דליכא מלקות מאי נפ"מ אם האיסור הוא משום טמאה או משום אבמ"ח - אלא נפ"מ שמותר לישראל להושיט אבר טמאה לנכרי, והיינו משום שכיון שהוא עצמו אינו עובר עליו משום אבר מן החי, הלכך אינו מוזהר מלהושיט לגוי]. ותמהו עליו האחרונים מהתוס' ב"מ (י): שישאל המקדש גרושה לכהן עובר ב'לפני עור'. וזהו דלא כהאמונת-שמואל שהרי ישראל אינו מצווה באותו איסור. ותירץ הרב מפוניבז' בהקדם מה שהקשה עוד על מה דמשמע מלשון הרמב"ם בספה"מ שם ובספר החינוך, דאיסור זה נאמר רק כלפי הכשלת ישראל אחר ולא נכרי, וכן משמע בשערי תשובה לרבנו יונה. והרי מפורש בגמרא ובכל הפוסקים שאסור להכשיל בן נח באיסור משום לאו זה - ותירץ שיש לחלק בין הדין שבין אדם לחברו, שלא נאמר זה אלא כלפי

אִרְא דאכתי קשה מדברי הרמב"ן עצמו (בב"מ י) שנקט כדברי התוס' שישראל שקידש לכהן עובר ב'לפני עור' והרי שם הכהן יודע באיסור.

וצריך לחלק בין אופן שהוא בעצמו מעביר את חברו בידיים על האיסור, כגון בישראל המקדש גרושה לכהן, שבזה איכא איסור דבין אדם לחברו אף שחברו מזיד, שרק בגוונא שמזמן לו העבירה אזי אם חברו יודע אין כאן משום השאת עצה רעה שהרי אינו מרמהו, אבל אם מעבירו בידיים כך לי אם הלה יודע אם לאו סו"ס הלא הוא כמזיקו בידיים, ולכן באופן זה אף כשיודע אסור גם מצד החלק דבין אדם לחברו. [ובכגון הגרושה שנישאת לכהן, סובר הרמב"ן שכיון שהיא עצמה אינה מוזהרת, אין בהסכמתה להיבעל לו משום מעביר בידיים שאינה אלא 'קרקע עולם']. ה.

ומצינו עוד כסברא זו, דהנה כבר תמחה הנוב"י ורעק"א על התוס' בב"מ הנ"ל אמאי קעבר הישראל המקדש ב'לפני עור' והרי בפשטות הוא כבוד עברא דנהרא, שהרי יכול היה הכהן לקדשה גם בלעדיו. ותירץ בשו"ת מחנה חיים (ח"א מד-מו) שהחילוק בין חד עברא דנהרא לבין תרי עברי דנהרא, הוא רק כשמושיט האיסור לפניו, אבל כשעושה לו העבירה בידיים אין חילוק בדבר. ובסברא זו מתורצת גם שיטת הרמב"ם בכמה דוכתי, (בפ"ג דאבל) שהמטמא כהן, אם היה הכהן מזיד, עובר הישראל ב'לפני עור' (פ"ג דאבל), וכן המלביש לחברו כלאים במזיד (פ"י מהלכות כלאים), וכן המטמא נזיר (פ"ה דנזיר). והרי בפשטות בכל אלו הוא אחד עברא דנהרא - אך כיון שהוא עושה לו מעשה בידיים אסור.

והשתא ל"ק קושית הגרי"פ פערלא הנ"ל, דנראה דכל מה שכתבו הרמב"ם והחינוך דהלאו הוא רק בכוננת רמייה ופיתוי, זהו רק לענין הדין ד'בין אדם לחברו' דהוא פשטיה דקרא כנ"ל, שבו מיירי בריש דבריהם, דעיקר המכוון הוא שלא לבוא בעקיפין ובמזימה רעה כלפי אדם מישראל, וכמו שחילקו הך דינא בין ישראל לבין נח, אבל כלפי החלק של הכשלה 'בין אדם למקום' דהכשלה בעבירה, אין זה ענין כלל לרמייה ולמזימה, אלא דין אחר הוא שלא לגרום לעבירה, הלכך בזה ודאי אין חילוק אם כוונתו להכשילו באיסור אם לאו, שאף כשמתכוין לטובה הרי סוף סוף הוא כשותף לאיסור שנעשה, וכמו דליכא חילוק בהך דינא בין ישראל לבין נח כנ"ל, משא"כ עצה רעה שכל ענינה הוא השחיתות שבמזימה הרעה, וכל שנעשה בתום לב אין כאן עבירה כלל. וממילא ל"ק קושית הגרי"פ פערלא, שכל מה שמבואר בגמרא לאסור אף בלא כוונת רמייה, היינו מצד 'בין אדם למקום'.

וי"ז להטעים הדברים עוד, דהנה כבר דייק המנ"ח מדברי החינוך וכן מדוייק ברמב"ם, שפשט הכתוב מדבר בעצה שאינה הוגנת ולא בשימת מכשול ממש לפני עיור ממש. [ודלא כהנראה מדברי יד רמ"ה (ב"ב נו) שכתב מקור לאיסור להזיק מהכתוב

ה לפי מה שהביא באחיעזר שם מהח"ס שכוונת הרמב"ן דלולא קרא דהשהו אשה לאיש הו"א דאף בלפנ"ע של איסורים שאינם שוים בכל אין האשה מוזהרת [ורק משום עצה רעה מוזהרת אך לא משום הכשלת איסור, כן מסתבר], לפי"ז ל"ק מדברי הרמב"ן בב"מ דהתם הלא מיירי בזכר, ואף בנקבות לפי האמת אין חילוק בדבר. אלא דהגרח"ע שם הקשה על החת"ס בסברא. ולכאו"ל י"ל כי אכן כל ישראל מצוים מלהשיא פסולה לכהן משום 'קדשתו' (ע' יבמות פח) וע"כ חשיב ישראל המקדש גרושה לכהן 'בר חיובא' באיסור זה ועובר משום לפני עור אף להאמונ"ש, ומ"מ לולא ריבויא דקרא הו"א למעט נשים ממצוה זו כיון דאותם לאוין אינם שוים בכל.

לשני הדינים הללו, שאמנם פשוטו של מקרא הוא 'בין אדם לחברו', ומלבד זאת איכא דרש לענין השני.

וכן יש להוכיח כיסוד השני שכתב, שגדר איסור הכשלת אחר בעבירה היינו משום לתא דעבירה גופא, שכשם שאסור לעשותה בעצמו כך אסרה תורה לגרום לאחר לעשותה - מדברי בעה"מ (בפ"ח דסנהדרין) דבכלל אביזרייהו דיהרג ואל יעבור הוא להכשיל אדם אחר באחת משלש עבירות חמורות [ואף הרמב"ן שם דפליג לדינא, היינו משום שלדעתו לא חשיב 'אביזרייהו' דיהרג ואל יעבור אלא עבירה שהוא עצמו עושה, אבל אין ראייה שחולק על עיקר היסוד].

וכן ראייה ממה שכתב הריטב"א (ביבמות פד) שאין לוקים על לאו זה דהוא לאו שבכללות מפני ריבוי המצוות שהוא כולל. ומוכח שזהו לאו המסתעף לכל איסורי תורה, שאם הוא ענין אחד שלא להכשיל אחר בדבר רע, לא ייחשב משום ריבוי העבירות לאו הכולל ענינים רבים. וביותר מוכח כן בחדושי הרמב"ן ליבמות (פד) שביאר לפי תירוץ אחד שלפי הסלקא-דעתין שהגרושה אינה מוזהרת לינשא לכהן, גם בלאו דלפני עור אינה מוזהרת כשנישאת לו. וזהו להדיא כדברי האמונ"ש.

אִרְא דאם כן יקשה על טובא על הרמב"ן ממה שהביאו בתו"כ (קדושים) דוגמא ללאו דלפני עור, אל תאמר לכהן אשה זו מותרת לך ואתה יודע שהיא גרושה או זונה.

וי"ז לתרץ היטב, דהנה עיקר שיטת הרמב"ן צ"ב אמאי ליכא 'לפני עור' משום הדין דבין אדם לחברו, דלא גרע מעצה רעה. ובהכרח כסברא המבוארת בשו"ת אחיעזר (שם) שצדד שהאיסור דבין אדם לחברו איכא רק כשאין חברו יודע באיסור, שיש שם ענין רמאות במתן עצה רעה, אבל כשחברו מזיד ויודע באיסור, אין האיסור אלא משום דבין אדם למקום, ובזה שייכת הסברא שאם הוא עצמו אינו מצווה בדבר, אינו מוזהר מהתורה מליתנו לאחר. [ואמנם הראה שם גם פנים אחרות לומר (עפ"י ד הרמב"ם בסוף הלכות רוצח) שביאר את הענין ד'לפני עור' במכשיל בעבירה, שכיון שיצרו תוקפו הרי הוא כסומא בענין זה]. ובזה הראה נפ"מ אודות חקירת האחרונים (ע' שו"ת פני יהושע) במכשיל חברו באיסור דרבנן, שהרי נראה שלא עדיף מנתנית עצה שאינה הוגנת ומצד זה ודאי יש כאן איסור תורה. אך באופן שהלה יודע, שאין בזה אלא משום שגורם לאיסור שיעשה כנוצר, בזה שפיר י"ל שבגורם לחברו איסור דרבנן אינו עובר משום לפני עור דאורייתא [ומ"מ מדרבנן אסור, שכשם שאסור לעבור בעצמו כך אסור לגרום לאחר שיעבור, דומיא דאיסורין דאורייתא]. ולהלן יבואר שנחלקו בזה הראשונים.

וא"ב תו לא קשיא מדברי התו"כ, דהא מיירי שם להדיא שאין הכהן יודע שהאשה אסורה לו, ועל כן עובר הישראל משום החלק דבין אדם לחברו, דמשיאו עצה שהיא רעה לו, ואילו הרמב"ן מיירי באופן שהכהן יודע, ואין שם החלק דבין אדם לחברו, ובזה אין האשה עוברת אף משום החלק דבין אדם למקום כיון שאינה מוזהרת.

ד וכמוש"כ הריטב"א גופי' בשבועות לו. שאף אם כולל הלאו ענינים רבים, אם ענין אחד משותף לכולם - לא הוי לאו שבכללות, כגון 'רק השמר לך ושמור נפשך' הכולל מקלל עצמו ושלא יעמוד במקום סכנה וכד'.

אינו רוצה בו, ולכך אם מודיעו לחברו - מותר, שהרי באופן זה אין כאן הכשלה ורמייה.¹

א והנה בהא דאמרינן (בע"ז יד) דאלפני דלפני לא מפקדינן, שלכן מותר למכור לבונה לסוחר גוי אעפ"י שיחזור וימכרנה הלאה לגוי אחר לצורך עבודה זרה, כתב הרא"ש שזה דוקא כשגורם תקלה לנכרי כדהתם, אבל אם החשש הוא שיגיע הדבר לידי תקלת ישראל, אסור אף ב'לפני דלפני', שלכך אסרו (בפסחים מ) למכור לנכרי בגד שאבד בו כלאים, שמא ימכרנו הנכרי לישראל. וצ"ב טובא מה טעם לחלק בזה בין ישראל לגוי. אך להנ"ל הדברים מבוארים, כדביאר בחזו"א (יו"ד סב סק"ד), דבתקלה לנכרי אין את החלק שבין אדם לחברו אלא משום לתא דאיסורא דבין אדם למקום כנ"ל, וזה אינו קיים בגורם עקיף אלא בתקלה מזומנת כהושטת יין לנזיר [וביותר מוטעם כן לפי היסוד השני הנ"ל שהוא סניף מעבירת המכשיל, וא"כ בגרמא רחוקה אין העבירה מתייחסת למכשיל], משא"כ לישראל אסור משום גרימת רעה לחברו, ובזה אין חילוק בין לפני דלפני, דאסור לגרום רעה לחברו גם בגרמא רחוקה, וזהו דחילק החזו"א שם, דהא דאסור לפני דלפני, היינו דוקא כשלא ידע אותו ישראל מהאיסור, אבל לא כשהוא מזיד בדבר. וטעמא כנ"ל, דמשום העבירה של בין אדם לחברו אינו חייב אלא באופן של הכשלת עיור כגון עצה שאינה הוגנת, אבל אם הוא יודע בדבר, אין איסור מטעם בין אדם לחברו רק משום האיסור דבין אדם למקום, מצד העבירה עצמה, ובזה אין איסור בלפני דלפני, אף בישראל.²

ב והנה הריטב"א בב"מ שם תירץ על קושית התוס', הלא השליח המקדש גרושה לכהן קעבר אלפני עור וא"כ בר חיובא הוא, דההיא סוגיא ס"ל דלא בעל אינו לוקה וכיון שהקדושין תלויין בבעילה לא חשיב בר חיובא משום לפני עור. ומבואר דפליג על התוס' בתרת' התוס' בתירוצם נקטו שישראל המקדש לכהן לא חשיב 'בר חיובא' בגלל אזהרתו בלפני עור, ואילו הריטב"א נקט דחשיב בר חיובא בכך שמוזהר ב'לפני עור'. ועוד זאת: התוס' ס"ל כתירוץ הריטב"א שכיוון שהעבירה לא נשלמת אלא בבעילה ליכא לפני עור בקדושין.

ג לבר דפליגי לשיטתייהו בשתי המחלוקות, דהנה נחלקו התוס' והריטב"א עוד (בע"ז כב), דהריטב"א שם הביא מרמב"ן וכן בדף כב הביא הריטב"א שם מהרמב"ן דברנן אין איסור לפני עור דאורייתא, ומזה הוכיחו הרמב"ן והריטב"א דאיסור מלאכת חול המועד דאורייתא, ואילו התוס' שם פליגי וס"ל דאיסור מלאכה בחוה"מ מדרבנן ואעפ"כ במכשיל דברנן קעבר בלפני עור דאורייתא. ולאור המבואר לעיל

ח ויש להסתפק באופן שלפי דעת המושטי הדבר מותר בהחלט ואין שום מקום לאסור, ומה שחברו סובר לאסור הרי זו טעות מוחלטת לפי דעתו, שמא באופן שלא יודע לעולם לחברו יא מותר לו להושיט. וכן במילי דעלמא, אם חברו סבור שדבר מסוים עלול להזיקו והלה יודע שאין בדבריו ממש, מדוע לא יהא מותר להביאו לחברו בלא ידיעתו. ומאידך גיסא, בדבר התלוי בחילוקי מנהגי עדות וכד', ולפי מנהג חברו הדבר אסור, לכאן אין ליתן לפניו כדי שיאכל אפילו אם לפי מנהגו של המושיט הדבר מותר, ואפילו אם מודיעו, שהרי גם לדיו של המושיט אסור לחברו לשנות את מנהגו, ונמצא מכשילו בדבר האסור לו - אלא שבוה אין האיסור משום לתא דעבירה עצמה אלא מצד שגורם לו לעשות דבר האסור לו, וכמבואר בסמוך לדעת התוס' בב"מ.

ט אך יתכן שכונתו הרא"ש שכיוון שמצווה מהתורה לאפדושי ישראל מאיסורא ולא לשאת עליו חטא, כל שכן שאסור לו להכשילו במעשה, אף במעשה עקיף. ולפי"ז אפילו כשהלה יודע אסור, ואולם בחשש בעלמא שמא יכשיל הלה את ישראל, אין איסור.

'ולפני עור' - הרי דנקט שימת מכשול כפשוטה. וכן נקט במשך חכמה מסברא דנפשיה]. וי"ל שלכך הוציאו הכתוב ממשמעותו הפשוטה, כמוש"כ המהר"ל בגור אריה, משום סיפיה דקרא דכתיב 'ויראת מאלקיך' משמע דבדבר המסור ללב מיירי, והיינו דבר שהוא תלוי בכוונת העושה בלבד, אם להכשיל או לעזור. ואם כן מוטעמים היטב הדברים בשיטת הרמב"ם והחינוך, דפשטיה דקרא דמיירי בדין ד'בין אדם לחברו', אכן תלוי בכוונת העושה, ועל זה כתיב 'ויראת מאלקיך'.³

ב ויש בגדרים אלו נפקותות אפשריות להלכה, דהנה דעת המבי"ט (ח"א כא) דקדושת שביעית נוהגת בפירות נכרי, ואעפ"כ כתב שאין איסור לאדם ליקח פירות ממי שסומך על המקילים בדבר, ואין לאסור משום שמוסר דמי שביעית למוכר שלא ינהג בדמים בקדושה, דבר האסור לפי דעתו של הנותן, כיון שהלה עושה כן בהתר לפי שיטתו, שהרי רבים וטובים מתירים הדבר, הלכך אין בזה משום נתינת מכשול לפני עור. וכן דעת הכתב-סופר [ביו"ד עז]. אם כי אין ראיותיו מכריעות].

ד ופ"י הדברים דלעיל יש לדון שאמנם שימת מכשול לחברו אין כאן, שהרי לפי דעת חברו אין בדבר כל מכשול, אבל לפי הסברא האמורה שכלול כאן איסור נוסף מצד האדם הנותן, שכשם שאסור לעשות בעצמו העבירה כן אסור לגרום לאחר לעשותה, יש צד לאסור, שהרי לפי מה שהוא נוקט שהדבר אסור, כמו כן אסור לגרום לאחר לעשותו, וכפי שאכן נראה דעת השער-המלך (אישות ז, יב) לענין עישון ביום טוב.

א יש לציין שזה אמור רק באופן שלפי דעתו הוא איסור גמור, ולא רק מטעם חומרא בעלמא ומידת חסידות [וכמו שחילק החזו"א (שבת ג) לגבי נידון אחר דאיסור מוקצה, לענין הנוהג איסור במצה שרויה בפסח, שאף לפי דעתו אין זה אסור אלא ממנהגא וחשש בעלמא].⁴

ו לאידך גיסא, הנוהג התר בדבר מסויים, כתב הריטב"א (בסוכה י. וע' גם בדבריו ביבמות יד): שאין ליתננו למי שנוהג איסור בדבר אם לא שיודיענו תחילה (וכן פסק מהרלב"ח, מובא בש"ך יו"ד קיט ועוד). ולכאורה קשיא שהרי ודאי אסור להושיט כוס יין לנזיר גם כשמודיעו שהוא כוס יין. אך לפי המבואר לעיל מובן היטב, שבמושיט כוס יין הרי גם כשמודיעו איכא איסור דבין אדם למקום, אבל בזה אין שייך הטעם דבין אדם למקום, שהרי לפי דעת המושיט אין זה דבר האסור כלל, ומ"מ אסור משום עצה שאינה הוגנת שהרי לפי דעת חברו הרי זה דבר אסור ובדאי

1 נראה שאף אם ננקוט שנתנית מכשול ממש כמוה כעצה רעה, שלא גרע המכשיל במעשה מהמכשיל בעצה (וכמו שנקט בפשיטות באג"מ יו"ד ג ועוד אחרונים. ונראה שלשון התוס' הרמב"ם והחינוך אינו סותר לכך אלא שהרחיבו המשמעות אבל באמת הכל בכלל. וכן מורה פשט לשון החינוך בהגדרתו את המצוה 'שלא להכשיל תם בדרך'. וכן מורה פשט הכתוב 'ארור משגה עור בדרך', ושם אין כתיב 'ויראת...'. וא"כ לכונ"ע הוא צריך להתפרש כפשוטו ואעפ"כ פרש"י שמכשילו בעצה רעה, ועל כן נראה שאין הכוונה להוציא גם ממשמעו הפשוטה), מ"מ כשנותן עצה טובה לפי דעתו ודאי אין זה מעשה של נתינת מכשול, גם אם לבסוף אירע לו לפוקה שהרי גם לעצמו היה האדם עושה כן ולא על כך הוזהרה תורה.

2 וע' מנחת שלמה (ח"א מד ובסו"ס גא) שסמך להקל על פי המבי"ט והכת"ס עכ"פ איסור דרבנן כגון שביעית בזה"ו. ויש לעיין אף בדאורייתא, כשנוהג איסור רק מחמת הספק לחוש לדעת האוסרים ולא ברור לו הדין, הרי גם לפי שיטתו אין זה אלא ספק איסור, והחכם שמורה התר בדבר על פי דעתו - כדון הוא עושה שהרי הוא ודאי ולא ספק, וכן תלמידיו העושים על פי נהגים כדון ובהלכה אף בספק של תורה (ע' חזו"א יו"ד קנא) אם כן נראה דאף נתינת 'ספק מכשול' אין כאן שהרי לחברו אין זה ספק וכשם שאין חייב להוכיח את חברו ולהפרישו ממעשה זה הכי נמי אינו מותר מלסייעו. וע' באג"מ או"ח ח"א סו"ס קפו 'שפשוט שכיון שהם עושין ע"פ הוראה איכא איסור לפני' ולא איסור מסייע ידי עוברי עבירה שהעושה ע"פ הוראה אין לו שום חטא אף אם ההלכה שלא כמותו כל זמן שלא עמדו למנין בקבוץ כל חכמי הדור'. ונראה שלפי דעתו אף משום סברת אביווייהו דעבירה ל"ש כאן מפני שאין שם מעשה עבירה לנוהג על פי הוראה, עכ"פ במקום ספק כנ"ל.

שלבסוף, ואם לא נכשל בפועל לא עבר, ולכך ליכא לפנ"ע על הקידושין דהא אכתי לא בעל וליכא הכשלה. [ונראה דאזלי עוד התוס' והריטב"א לטעמייהו (בע"ז טו), דהתוס' שם ס"ל שאף בספק מכשול איכא לאו דלפנ"ע, כיוון דעכ"פ איכא נתינת מכשול, ואילו הריטב"א שם ס"ל דליכא בזה לפנ"ע, כיוון שהכשולן שלבסוף הוא מסופק, א"א לייחס את ההכשלה למכשיל].

והנה הגרשז"א (במנח"ש לד, א. וע' הלי"ש תפילה פ"ב הערה 08) צדד התר בהגשת מאכל לפני אדם שלא יברך באופן שע"כ מונעו מאיסור חמור יותר של איבה ושינאת חנם וכד', וביאר שאע"פ שאין אומרים לאדם חטא באיסור קל כדי להציל חברך באיסור חמור [שלכן אסור להפריש תו"מ בשבת כדי להציל חברו מאיסור טבל], שאני הכא דלא חשיב נתינת מכשול, שהרי הוא כקוטע אצבע לחברו כדי להציל את היד כולה, שאין כאן מכשול כלל. אלא שהעיר בשולי הדברים לדברי החזו"א (בשביעית יב, ט) שכבר האריך טובא בסברא זו והוכיח להדיא שלא התירו כן אלא בספק. והטעם לחלק בין ספק לודאי מובן היטב לפי הנ"ל, דבספק אם יעבור, הטעם לאסור הוא רק משום הכשלת חברו, שזה איכא גם בספק, דסו"ס חשיבא נתינת מכשול, אבל משום לתא דבין אדם למקום ליכא, שאין ההכשלה שלבסוף מתייחסת למכשיל וכדלעיל. הלכך באופן זה שמונעו מאיסור חמור אין זה נחשב כנותן לו מכשול דאדרבה בכך מונעו מדבר חמור יותר וכמשל הגרשז"ז על כריתת אצבע לחברו כדי להציל את היד כולה, משא"כ בנתינה ודאית הרי זה איסור בין אדם למקום של המכשיל, ובוה לא הותר אפילו איסור קטן, שהרי אין אומרים לו חטא כדי שיזכה חברך.^א

^א החזו"א שם מיירי בעבירות דאורייתא או עכ"פ שעיקרן דאורייתא כגון שביעית ומעשר בזה"ז. והיה מקום לומר דבאיסורין דרבנן כגון נטילת ידים וברכות הנהנין קיל טפי דלעולם אין מתייחס האיסור אחר המכשיל, אף לא מדרבנן. אך כנראה הגרשז"ז לא ס"ל לחלק בהכי, דרבנן אסרו כעין דא' וכשם שלאדם עצמו אסרו לעבור כן אסרוהו לגרום לאחר לעבור על דבריהם, לכך העיר מדברי החזו"א לאסור [אך בחזו"א אין הכרח לפרש שהוא גדר כללי לחלק בין ספק לודאי, שכל דבריו נסובים על איסור מסוים ששם הכריעו החכמים להקל בספק ולאסור בודאי]. אך מ"מ הרי פסק המשנ"ב (שו סקנ"ו ובעשה"צ) שבאיסור דרבנן נקטינן דאומרים לאדם חטא כדי שלא יעבור חברו איסור דאורייתא, אפילו אם הלה פשע בדבר. וע' גם במשנ"ב צ סקפ"ד דמותר להפסיק בדיבור באמצע התפילה להודיע לאחר שלא יתפלל במקום הטינוף, כדי להצילו באיסור דאורייתא. עוד יש לדון באופן שמומינו לביתו ולא יגיש לו מאכל או יגיש ויאמר לו לברך, באופן שהלה יעלב וישנא, לכאן יש בזה גופא מעשה המכשילו באיסור, בדומה להכאת בנו גדול, ושוב הדרינן לסברא דמוטב יעשה חטא קל ולא יעשה הוא עצמו חטא חמור. ועוד יש לדון באדם שאין אמונה בלבו דאף אם יוציא ברכה מפיו אין זו ברכה, שאינו מאמין במה שהוא אומר, הלא במצב הנוכחי אין שייך לו לברך, וברגע זה נראה שאין עליו איסור אכילה דהרי הוא כאנוס על הברכה. וצ"ע.

יש לבאר, דהתוס' ס"ל כהרלב"ג דליכא שני ענינים חלוקים אלא כולו משום 'בין אדם לחברו' כעצה רעה [וס"ל שגם כשהנכשל מזיד אסור, וכסברא הנ"ל עפי"ד הרמב"ם דכיוון שיצרו תוקפו הרי הוא עיור בדבר], ולכן ס"ל שאף באיסורים דרבנן עבורים מדאורייתא, דלא גרע כעצה רעה. אבל הרמב"ן והריטב"א לשיטתם שהם שני איסורים חלוקים בלאו דלפנ"ע, וכשהנכשל מזיד ליכא החלק ד'בין אדם לחברו' אלא הדין ד'בין אדם למקום' שהוא כסניף מהעבירה, הלכך באיסור דרבנן ודאי לא חמיר המכשיל יותר מהעובר עצמו.

ולפי"ז מבוארות שתי המחלוקות שנחלקו התוס' והריטב"א בב"מ י לשיטתם, דלהריטב"א גדר לפני עור באיסורים הוא דהוי כסניף של כל עבירה ועבירה, וכמו שהובא לעיל מדבריו, דלהכי אין לוקים עליו משום דהוי לאו שבכללות בגלל ריבוי האיסורין, דגדר האיסור הוא כאביזרייהו של כל עבירה ועבירה - על כן נקט שמשום 'לפני עור' חשיב בר חיובא באיסור זה דגרופה לכהן דהא מישך שייך ביה, ומאיך כשלא נגמרה העבירה בקדושין לא חשיב בכך בר חיובא, כיון שבמעשה הכשלתו אינו מעביר את חברו בעבירה המסויימת, הגם שגורם לו רעה בכך שמקרבו לידי העבירה, וא"כ אי אפשר לייחס למכשיל את גוף העבירה. ואולם התוס' נוקטים שהאיסור הוא משום עצם נתינת המכשול לחברו, ולא משום לתא דאותה עבירה וכו"ל, על כן ס"ל דלא חשיב 'בר חיובא' משום לפני עור שהוא איסור אחר ולא שייך לשם העבירה המסויימת, ומאיך אין חילוק לשיטתייהו אם נגמרה העבירה בקדושין או בבעילה דמ"מ גורם לחברו רעה בכך שמביאו לידי עבירה.

וי"ש לחדד הדברים טפי, דהנה כבר נסתפק בספר יד מלאכי (ע' שו"ת פרי יצחק ובבאור הגריפ"פ באורך, ועוד) האם בנתן מכשול לפני חברו והלה לא נכשל בפועל, האם עבר בלאו. והיינו דחקר האם הלאו בעצם נתינת המכשול או בהכשלה. ונראה דהתוס' לשיטתם דסבירא להו שבמכשיל בעבירה האיסור הוא 'בין אדם לחברו' א"כ העבירה היא בעצם נתינת המכשול לחברו, גם אם לא נכשל בכך, ולכן איכא לפנ"ע בקדושין אעפ"י שלא בעל, ואילו להריטב"א דהאיסור הוא משום 'בין אדם למקום' שמתייחסת העבירה למכשיל, אם כן האיסור הוא בהכשלה

י ע"ע בסוף שיעור רי.

